

Etil Alkol İçeren Gıdaların Fıkhî Açından Değerlendirilmesi*

Aydın ASIL

Doktora Öğrencisi, Hitit Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü

Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı

Phd Student, Hitit University Institute of Graduate Studies

Department of Basic Islamic Sciences

Çorum/TÜRKİYE

aydinasil64@gmail.com | orcid.org/0000-0001-6979-0133

Özet

Bu çalışmada etil alkol içeren gıdaların fıkhî hükmünün ortaya koyulması amaçlanmıştır. Bunun için öncelikle etil alkolün fıkhî hükmü tespit edilmeye çalışılmıştır. Etil alkolün birtakım kimyasal işlemler ile elde edilmesi ve gıda üretiminde dışardan katılmak suretiyle kullanılması yeni bir meseledir. Dolayısıyla gerek etil alkolün gerek farklı amaçlarla içerisine katıldığı gıdaların dinî hükmü klasik fıkıh kaynaklarında doğrudan yer almamaktadır.

Çalışmada öncelikle yaygın bir şekilde gıdalarda bulunan alkoller hakkında bilgi verildikten sonra etil alkol ve gıdalarda bulunma şekilleri ele alınmıştır. İçerisinde etil alkol bulunan gıdaların dinî hükmünün tespit edilebilmesi için etil alkol, İslâm'ın haram kıldığı içkiler ile mukayeseli olarak incelenmiş ve konu bu temel üzerine bina edilmiştir. Alkol, organik kimya alanında benzer özelliklere sahip kimyasal bileşiklerin ortak adıdır. Ancak alkol türevleri arasında yegâne sarhoş edici olan alkol türü, sadece etil alkoldür. Etil alkolün dışındaki alkol çeşitleri, sarhoş edici etki yapmayan ancak kimyasal

* Bu çalışma Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi'nde 2022 yılında tamamladığımız "Gıdalarda Alkol Kullanımının İslam Hukuku Açısından İncelenmesi" başlıklı yüksek lisans tezi esas alınarak hazırlanmıştır.

Geliş/Received: 21.06.2023 | **Kabul/Accepted:** 26.12.2023 | **Yayın/Published:** 30.12.2023

Atf/Citation: Asıl, Aydın. "Etil Alkol İçeren Gıdaların Fıkhî Açından Değerlendirilmesi". *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi* 42 (Aralık 2023), 191-218./Asıl, Aydın. "Evaluation of Foods Containing Ethyl Alcohol From Fiqh Perspective". *Journal of Islamic Law Studies* 42 (December 2023), 191-218.

<https://doi.org/10.59777/ihad.1317842>

İntihal/Plagiarism: Bu makale en az iki hakem tarafından incelendi ve intihal içermediği teyit edildi./This article has been reviewed by at least two referees and scanned via a plagiarism software.

© Aydın ASIL | CC BY-NC-ND 4.0 International

olarak alkol ismini alan katkı maddeleridir. Bu sebeple İslâm fıkında alkol denildiğinde kastedilen ve dinî hükmü tartışmalı olan etil alkoldür. Etil alkol, iyi bir çözücü olduğu, akışkanlığı hızlandırdığı ve koruyucu özelliği bulunduğu için gıda maddelerinin üretiminde çözücü ve koruyucu olarak da kullanılmaktadır.

İçerisinde etil alkol bulunan gıdaların fikhî hükmü, helâl gıda alanındaki temel meselelerden birisini oluşturmaktadır. Konuyla ilgili olarak iki temel unsur belirleyici rol oynamaktadır. Bunlar ürünlerin içerisine dışarıdan katılan etil alkolün necis olup olmadığı ve son aşamada ortaya çıkan ürünün sarhoş edici nitelik taşıyıp taşımadığıdır. Bazı âlimler etil alkolün necis olduğunu ve içerisine katıldığı maddeleri de necis hale getireceğini kabul etmişlerdir. Ancak çoğunluğu teşkil eden görüşe göre gerek manevî necis olması gerekse hamr ile etil alkolün birbirinden farklı maddeler olması sebebiyle etil alkol temiz kabul edilmiştir.

Yapılan araştırmalar neticesinde etil alkolün hükmüyle alakalı olarak klasik fıkhındaki içecekler hakkındaki görüşlerin ışık tuttuğu iki farklı yaklaşım tespit edilmiş ve bu yaklaşımlar delilleriyle birlikte incelenmiştir. Araştırmanın nihayetinde etil alkolün İslâm'da kesin bir şekilde haram kılınan hamr (şarap) ile tam olarak aynı olmadığı kanaatine ulaşılmıştır. Etil alkol içeren gıdaların helallik durumu, içerdiği etil alkolün miktarı, bulunma şekli, dışarıdan katılıyor ise katılma amacı ve gıda içerisindeki işlevi gibi parametreler dikkate alınarak değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: İslam Hukuku, Helal Gıda, Alkol, Gazlı İçecekler, Fermente Gıdalar, Alkollü İçkiler, Aromatik Gıdalar.

Evaluation of Foods Containing Ethyl Alcohol From Fiqh Perspective*

Summary

This study aims to reveal the rule of foods containing ethyl alcohol. For this, first of all, the fiqh rule of ethyl alcohol has been determined. It is a new issue to obtain ethyl alcohol through some chemical processes and to use it by participating from outside in food production. Therefore, the religious rules of both ethyl alcohol and the foods in which it is included for different purposes are not directly included in the classical fiqh sources.

The study discusses ethyl alcohol and the ways it is included in foods after giving information about the alcohols commonly included in foods. In order to determine the religious rule of foods containing ethyl alcohol, ethyl alcohol was examined in comparison with the drinks forbidden by Islam and the subject was built on this basis.

* This article is grounded on my master thesis titled "The Rewiew on the Use of Alcohol as Ingredient in Food From Islamic Law Perspective" (Master Thesis, Ankara Sosyal Bilimler University, Ankara/Turkey, 2022).

Alcohol is the common name for chemical compounds with similar properties in the field of organic chemistry. However, the only intoxicating type of alcohol among alcohol derivatives is ethyl alcohol. Types of alcohol other than ethyl alcohol are additives that do not have an intoxicating effect but are chemically named alcohol. For this reason, when alcohol is mentioned in Islamic fiqh, it is ethyl alcohol whose religious rule is controversial. Ethyl alcohol is also used as a solvent and preservative in the production of foodstuffs, as it is a good solvent, accelerates fluidity and has protective properties.

The fiqh rule of foods containing ethyl alcohol constitutes one of the main issues in the field of halal food. Two key elements play a decisive role in relation to the subject. These are whether the ethyl alcohol that is added to the products from the outside is impure and whether the product that emerges in the final stage is intoxicating. Some scholars have accepted that ethyl alcohol is neciss and that it will make the substances in which it is impure. However, according to the opinion that constitutes the majority, ethyl alcohol was considered clean because it was both spiritually impure and hamr and ethyl alcohol were different from each other.

As a result of the researches, two different approaches were determined regarding the provision of ethyl alcohol, where the opinions about the drinks in the classical fiqh shed light, and these approaches were examined together with their evidence. At the end of the study, it was concluded that ethyl alcohol is not exactly the same as the hamr (wine), which is strictly forbidden in Islam. It was evaluated by taking into account parameters such as the halal status of foods containing ethyl alcohol, the amount of ethyl alcohol it contains, the mode of its presence, the purpose of participation if it is participating from the outside, and its function in the food.

Keywords: Islamic Law, Halal Food, Alcohol, Carbonated Drinks, Fermented Foods, Alcoholic Beverages, Aromatic Foods.

Giriş

Müslüman bireyin hayatın bütün alanlarında gözetmesi gereken en temel ilkelere bir tanesi helal ve haram çizgisidir. Bu sebeple günümüzde Müslümanları yakından ilgilendiren en temel meselelerden birisi de helâl gıda olmuştur. Gıda teknolojisinin gelişmesiyle beraber hayvansal, bitkisel ve mikrobiyal kaynaklardan elde edilen çok sayıda katkı maddesinin farklı amaçları gerçekleştirmek üzere gıda üretiminde kullanılması ve bunun yanı sıra gıda sektöründe daha pek çok yeni gelişme ve değişimin meydana gelmesi, piyasaya sunulan gıdalar hakkında helâllik sorusunu gündeme taşımıştır.

Helâl gıda alanındaki problemlerin başında ise alkol meselesi gelmektedir. Alkol içki olarak tüketilmesinin yanı sıra gıda, ecza, kozmetik ve diğer endüstriyel üretim

alanlarında yaygın olarak kullanıldığından çok sık karşımıza çıkmaktadır. Alkol, gıda sanayisinde kullanılan en önemli maddelerden birisi haline gelmiş ve çeşitli amaçlarla gıdaların içerisindeki yerini almıştır. Gıda üretiminde paketlenmiş ekmekten çikolata çeşitlerine, gazlı içeceklerden bir kısım yemek çeşitlerine kadar geniş bir alanda alkol ile karşılaşılabilir.

Günümüzde bilimsel ve teknolojik ilerlemenin beraberinde getirmiş olduğu imkânların üretim sahasında kullanılmasıyla birlikte, geleneksel olarak kullanılan gıda, ilaç, temizlik ve kozmetik maddelerinin yerini üretim aşamalarında pek çok maddenin kullanıldığı farklı endüstriyel aşamalardan geçmiş hazır ürünler almıştır. Yaşanan bu gelişmelerle birlikte üretim aşamalarında kullanılan maddeler sebebiyle bazı gıdaların dini hükmü Müslümanlar tarafından sorgulanır hale gelmiştir.

Bu araştırmada ise günümüzde çokça karşımıza çıkan ve Müslümanların zihninde soru işareti oluşturan doğal olarak ya da dışarıdan katılmak suretiyle etil alkol içeren gıdaların fikhî hükmü konu edilmiştir.

Helâl ve haram, insanoğlunun davranışlarının sınırını belirlediği için bir Müslümanın hayatındaki en önemli iki kavramdır. Kişinin helâl ve harama karşı göstermiş olduğu hassasiyet onun dindarlık düzeyini belirlemektedir. Helâl ve tayyip olanı tercih etmekle mükellef bir ümmet olmanın verdiği bilinçle hareket ederek gıdaların içerisinde yer alan alkolün hüküm açısından ne gibi bir değişikliğe yol açtığının ortaya koyulması elzemdir. Bu araştırmada söz konusu mesele klasik kaynaklarımızdan yola çıkıp güncel değerlendirmeleri de dikkate alarak incelediğinden önem arz etmektedir.

1. Alkol İçeren Gıdalar

Gıda, Arapça bir kelimedir. Beslemek ve doyurmak anlamlarına gelen غَذَا (gazâ) fiilinden türeyen الغِذَاء (gizâ) kelimesi, kendisiyle vücudun beslenip büyüdüğü ve kıvamını bulduğu yiyecek ve içecekler manasında kullanılmaktadır.¹ Türkçede ise Arapça-daki kullanımına benzer bir şekilde, canlıların yaşayıp gelişebilmesi için besleyici niteliği olan her türlü yiyecek ve içecek anlamına gelmektedir.²

Günümüzde gıdalar genel olarak, et ve et ürünleri, süt ve süt ürünleri, unlu maddeler, yağlar, tatlılar, sebze, meyveler, bakliyat, kuru yemişler, baharatlar ve içecekler gibi başlıklar altında ele alınmaktadır. Ancak endüstri ve teknoloji sahalarındaki

¹ Ebü'l-Fazl Cemâlüddîn Muhammed b. Mükerrrem b. Alî b. Ahmed el-Ensârî er-Rüveyfî İbn Manzûr, *Lisânü'l-'Arab* (Beyrut: Dâru's-Sâdir, 1993 1414), "ğzv", 15/119.

² Ferit Devellioğlu, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat* (Ankara: Aydın Kitabevi, 1993), "gıda", 288; Yaşar Çağbayır, *Ötüken Türkçe Sözlük* (İstanbul: Ötüken Neşriyat, 2007), "gıda", 3/1702; Mehmet Doğan, *Büyük Türkçe Sözlük* (İstanbul: Bahar Yayınları, 2012), "gıda", 412.

gelişmeyle birlikte gıda alanında da ciddi bir çeşitlilik oluşmuş ve geleneksel gıdalardan farklı olarak yeni yapı ve şekillerde kompleks gıdalar üretilmiştir.³ Biz de çalışmamızda gıda kelimesini sözlük anlamına uygun olarak yiyecek ve içecekleri kapsayacak şekilde kullanmaktayız.

1.1. Gıdalarda Kullanılan Alkol Türleri

Gıdaların üretiminde çeşitli amaçlarla mentol, gliserol, bütanol, propanol, A vitamini gibi bileşikler, sorbitol, mannitol, izomaltol, maltitol, laktitol, ksilitol ve eritritol gibi şeker alkolleri, benzil alkol ve etil alkol kullanılmaktadır. Etil alkolün dışındaki diğer alkol çeşitleri, sarhoş edici etki yapmayan ancak kimyasal olarak alkol ismini alan katkı maddeleridir.⁴

Gıdaların üretiminde kullanılan ve helâl olup olmaması açısından problem teşkil eden tek alkol çeşidi sarhoş edici olmasından dolayı etil alkoldür.⁵ Yukarıda saymış olduğumuz diğer alkol çeşitleri, her ne kadar yapılarında bulunan OH bileşeni sebebiyle alkol olarak isimlendirilseler de sarhoş edici etki yapmadıklarından dolayı içerisine kattıkları gıdanın helâllığı açısından problem teşkil etmemektedirler. Bu sebeple çalışmamızın geriye kalan kısmında gıdalarda bulunan alkolü etil alkol özelinde incelemeye tabi tutacağız.

1.2. Gıdalardaki Etil Alkol

Günümüzde bazı gıda maddelerinin içerisinde etil alkol ile karşılaşabilmekteyiz. Bu durumun doğal veya bazı dış etkenlere bağlı sebepleri bulunmaktadır.

1.2.1. Gıdalarda Etil Alkol Bulunmasının Sebepleri

Gıdalarda etil alkol bulunmasının sebeplerini şu şekilde sıralamamız mümkündür:

a) Meyve ve tahıl gibi gıdalardan alkol fermantasyonu yoluyla alkollü içkiler elde edilmektedir. Çeşitli isimlerle anılan bu fermente içkilerin tamamı etil alkol içermektedir.

b) Gıdaların paketlenmesi işlemi sırasında gıdaya ve ambalaj maddesine etil alkol katılabilmektedir. Örneğin paketli bir şekilde satışı sunulan ekmeklerin son kullanma tarihini uzatabilmek için paketin içerisine etil alkol katılabilmektedir. Bu amaçla

³ Mehmet Göbelez, *Gıdalarımız ve Sağlığımız* (Ankara: Şekerbank Kültür Yayınları, 1986), 5-8.

⁴ Harun Şimşek, *Alkol İçeren Yiyecek ve İçecekler* (Almanya: Lemi Yayınları, 2012), 13; Adem Elgün, "Helallik Açısından Alkollü İçkiler, İçecekler ve Gıda Maddelerinde Alkol", *Helal ve Etik Araştırmalar Dergisi* 1/1 (12 Kasım 2019), 19.

⁵ Elgün, "Helallik Açısından Alkollü İçkiler, İçecekler ve Gıda Maddelerinde Alkol", 19-20.

paketlerin içerisine katılan etil alkol miktarı %1,2 oranından az ise bu miktarın etikette belirtilmesi zorunlu değildir.⁶

c) Gıdaların üretim aşamasında içerisine katılan aromaları çözücü olarak ekstraksiyon (çözdürme) işleminde etil alkol kullanılmaktadır. Bu durum iki farklı şekilde gerçekleşebilmektedir.

Birincisi aromanın kendisi doğrudan alkollü bir içecekten oluşabilmektedir. Örneğin kiraz likörü aroması gibi. Bu aroma çeşidinde kiraz likörü aromayı çözmek için bir çözgen (çözücü) olarak kullanılmamakta, doğrudan aromanın kendisini oluşturmaktadır.

İkincisi saf etil alkolün aroma maddelerini çözmek amacıyla ekstraksiyon işleminde çözgen olarak kullanılmaktadır.⁷

d) Günlük hayatta tüketilen ve üretimlerindeki amaç etil alkol oluşturmak olmayan temel gıdalarda mayalanma neticesinde etil alkol oluşabilmektedir. Yoğurt, kefir, boza ve turşu gibi laktik asit fermantasyonu geçiren gıdalarda yan ürün olarak %0,3-1,0 arasında az miktarda da olsa alkol üreyebilmektedir. Yoğurt, kefir ve boza gibi gıdalarda kullanılan mayalar, söz konusu gıdaların içerisinde bulunan şekeri parçalayarak az miktarda etil alkol üretmektedirler. Bu bağlamda taze beyaz ekmekte %0,1, çavdar ekmeğinde %0,3, kefir ve bozada %0,5 oranında etil alkol oluşabilmektedir.⁸

e) Meyvelerin içerisinde olgunlaşma ürünü olarak etil alkol ortaya çıkabilmektedir. Bilimsel verilere dayalı olarak yapılan araştırmalara göre ham hurmada etil alkol bulunmazken olgun olanında %0,6; ağaçtan dökülen olgunlaşmış meyvelerde %0,9 oranında etil alkol tespit edilmiştir. Aşırı derecede olgunlaşan meyvelerde ortaya çıkan alkol miktarı bazen %4,5 düzeyine kadar ulaşabilmektedir.⁹

⁶ Şimşek, *Alkol İçeren Yiyecek ve İçecekler*, 27; Elgün, “Helallik Açısından Alkollü İçkiler, İçecekler ve Gıda Maddelerinde Alkol”, 19; Adem Elgün, “Helal Hayat Kavramı İçinde Etıl Alkolün Evrensel Yeri ve Önemi”, *Academic Platform Journal of Halal Lifestyle* 1/2 (31 Aralık 2019), 79; Adem Elgün, “İçeriğinde Doğal Olarak Alkol Oluşan Fermente Gıdalar”, *Dini Hükmü Açısından Gıdalardaki ve İlaçlardaki Katkı Maddeleri*, ed. Muhlis Akar vd. (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2020), 127.

⁷ Şimşek, *Alkol İçeren Yiyecek ve İçecekler*, 27; Mehmet Akbulut, “Alkolde Çözülen (Ekstrakte Edilen) Katkı Maddeleri ve Gıdalarda Kullanımı”, *Dini Hükmü Açısından Gıdalardaki ve İlaçlardaki Katkı Maddeleri* (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2020), 137.

⁸ Şimşek, *Alkol İçeren Yiyecek ve İçecekler*, 27-28; Elgün, “Helal Hayat Kavramı İçinde Etıl Alkolün Evrensel Yeri ve Önemi”, 79.

⁹ Şimşek, *Alkol İçeren Yiyecek ve İçecekler*, 28; Elgün, “Helallik Açısından Alkollü İçkiler, İçecekler ve Gıda Maddelerinde Alkol”, 23.

f) Uygun koşullarda muhafaza edilmediği takdirde hazırlanmış olan gıdaların içerisinde zamanla etil alkol oluşabilmektedir. Oda sıcaklığına sahip bir ortamda birkaç gün bekletilen bir meyve suyunun içerisinde fermente olarak etil alkol oluşmaya başlamaktadır. Bu şartlardaki bir ortamda bekletilen meyve suyu köpürdüğünde, yüzeyinde kabarcıklar oluştuğunda, kokusu ve tadı değiştiğinde içeriğinde etil alkol oluşmuş demektir. Oda şartlarında bir gün bekletilen üzüm suyundaki etil alkol miktarı %0,29'dan %2,11'e yükselirken; aynı ortamda on gün bekletildikten sonraki miktar %5,6'yı bulmaktadır.¹⁰

1.2.2. Gıdalarda Etil Alkolün Bulunma Şekilleri

Günümüzde etil alkol gıdalarda farklı şekillerde bulunmaktadır. Bazı gıdalarda kendiliğinden oluşurken bazılarında çözücü, koruyucu vb. olarak dışarıdan katılmaktadır. Günümüzde gıdalarda etil alkolün bulunma şekillerini aşağıdaki gibi tasnif ederek incelemek mümkündür.

1.2.2.1. İçkilerde Bulunan Alkol

Alkollü içkileri üretilme şekillerine göre üç grup halinde inceleyebiliriz.

1.2.2.1.1. Alkol Fermantasyonu ile Elde Edilen İçkiler

Alkollü içkiler, meyve, bitki ve tahılların fermantasyonu yoluyla üretilmektedir. Şarap, şampanya, bira ve sake bu grupta yer almaktadır.¹¹ Şeker içeren alkollü içkiler, şarap grubunu oluşturmaktadır. Şarapların tamamı meyve sularından elde edilen içkilere dir. Bu grupta yer alan içkilerin içerisinde bulunan alkol miktarı ortalama olarak %10 olup, %7-15 aralığında değişmektedir. Şampanya yani köpüklü şarap çeşitleri, yüksek oranda şeker içeren üzüm sularından üretilmektedir. Şampanyaların köpüklenmesi doğal fermantasyon yoluyla sağlanmaktadır. İçerisindeki alkol oranı %12-15 aralığında yer almaktadır.¹²

Bira grubu olarak adlandırılan alkollü içkilerin hammaddesi nişastadır. Bu grupta yer alan içkiler, nişasta içeren tüm bitki tohumları, meyve, yumru ve köklerden fermantasyon yoluyla üretilmektedir. Fermantasyon öncesinde nişasta şekerlere indirgenmektedir. Bira çoğunlukla arpadan üretilmekte ve içerisindeki alkol oranı %10'u aşmamaktadır. Sake (Japonların pirinç ve tahıl tozundan yapılan ulusal içkisidir¹³) ise

¹⁰ Şimşek, *Alkol İçeren Yiyecek ve İçecekler*, 28; Elgün, "Helallik Açısından Alkollü İçkiler, İçecekler ve Gıda Maddelerinde Alkol", 23.

¹¹ Hasan Yetim - Selman Türker, *Helâl ve Sağlıklı Gıda* (İstanbul: İZU Yayınları, 2020), 87.

¹² Elgün, "Helallik Açısından Alkollü İçkiler, İçecekler ve Gıda Maddelerinde Alkol", 21.

¹³ İsmail Yavaş - Adolf Rapp, "Çeşitli Sake Örneklerinde Aroma Maddeleri Üzerine Araştırmalar", *Gıda* 20/5 (1 Ekim 1995), 296.

özellikle kırık pirinç tanelerinden üretilmekte ve içerisindeki alkol oranı %15-16 seviyesindedir.¹⁴

1.2.2.1.2. Alkol İlaveli Olan İçkiler

Bu grupta yer alan içki çeşitleri, alkol ve su karışımına farklı çeşni maddeleri ilave edilerek hazırlanmaktadır. Alkol ilaveli içkilerden olan likör, aroma maddeleriyle tatlandırılmış, bitki ve meyvelerden üretilen alkol katkılı ve şekerli içkilere verilen genel bir isimdir. Likör çeşitlerinin içerisinde bulunan alkol miktarı %17-60 aralığındadır.¹⁵

1.2.2.1.3. Distile (Damıtık) İçkiler

Distile içkiler, alkol oranı düşük içkilerin damıtılması ve bu işlemle birlikte buharlaşan alkolün soğutulmasıyla elde edilmektedir. Dolayısıyla oluşturulan distilat, kondense (yoğunlaştırılan) edilen su buharı, aromatik maddeler ve alkolden ibarettir. Böylelikle alkol oranı %50'yi bulan yüksek alkollü içkiler elde edilmektedir. Rakı, rom, votka, viski, araka, konyak, cin ve tekila gibi içkiler bu grupta yer almaktadır. Rakı, ham maddesi kuru üzüm şırası olan şaraptan üretilmekte ve anason maddesiyle de aromatazede edilmektedir. İçerisindeki alkol oranı %45-50 aralığındadır. Rom, melas veya şeker kamışından üretilir ve %45-50 oranında alkol içermektedir. Votka, çavdar veya patatesden üretilir ve %40 oranında alkol içermektedir. Konyak, beyaz üzüm şarabından üretilir ve %40 oranında alkol içermektedir. Viski, arpa, buğday veya mısır birasından üretilir ve %40 oranında alkol içermektedir. Brandy, elma ve şeftali gibi meyve şaraplarından; araka, kırmızdan; tekila, kaktüs şarabından üretilir ve içerdikleri alkol oranı %40-45 civarındadır.¹⁶

1.2.2.2. Koruyucu ve Çözücü Olarak Kullanılan Alkol

Bazı gıda maddelerine ve içeceklere, aromalarını geliştirmek amacıyla veya koruyucu olarak alkol katılmaktadır. Örneğin soft içecekler grubunda yer alan sade ve meyveli gazozlarda, aroma oluşturucu, koruyucu ve çözücü olarak %0,2 oranında etil alkol kullanılmaktadır. Tat ve aroma geliştirici olarak bazı içecekler, soslar ve gıda maddelerine alkol ilave edilmektedir.¹⁷

¹⁴ Elgün, "Helâllik Açısından Alkollü İçkiler, İçecekler ve Gıda Maddelerinde Alkol", 21.

¹⁵ Şimşek, *Alkol İçeren Yiyecek ve İçecekler*, 38; Elgün, "Helâllik Açısından Alkollü İçkiler, İçecekler ve Gıda Maddelerinde Alkol", 21; Yetim - Türker, *Helâl ve Sağlıklı Gıda*, 87.

¹⁶ Şimşek, *Alkol İçeren Yiyecek ve İçecekler*, 37; Elgün, "Helâllik Açısından Alkollü İçkiler, İçecekler ve Gıda Maddelerinde Alkol", 21-22; Yetim - Türker, *Helâl ve Sağlıklı Gıda*, 87.

¹⁷ Nezih Hammâd, *el-Mevâddu'l-muharrame ve'n-necise fi'l-gizâ ve'd-devâ* (Dimeşk: Dâru'l-Kalem, 1432/2011), 60-61; Elgün, "Helâllik Açısından Alkollü İçkiler, İçecekler ve Gıda Maddelerinde Alkol", 24.

Gıdalarda kullanılan aroma maddelerini¹⁸ çözücü olarak; su, bitkisel yağ, farklı kimyasal maddeler, etil alkol veya alkollü içkiler kullanılmaktadır. Örneğin portakal aromasının içinde portakal tadı ve kokusu veren maddeler ve bu maddeleri çözmek için bir miktar etil alkol bulunmaktadır. Etil alkol, iyi bir çözücü olduğu, akışkanlığı hızlandırdığı ve koruyucu özelliği bulunduğu için tercih edilmektedir. Etil alkolün çözücü olarak kullanılmasındaki amaç sarhoşluk sağlaması değildir. Ayrıca çözücü olarak kullanılan etil alkolün miktarı çok az olduğundan sarhoş edici seviyeye ulaşmamaktadır. Bununla birlikte aromaların içerisinde etil alkol ve çeşitli alkollü içkiler bulunabilmektedir.¹⁹

Tüm aroma maddelerinde çözücü olarak etil alkolün kullanılması zorunlu değildir. Etil alkolün dışında farklı çözücüler de kullanılabilir. Propilen glikol, benzil alkol, gliserol, şeker alkoller ve su gibi maddeler çözücü olarak kullanılabilir. Ancak etil alkolün yoğunluğu diğer çözücülerden daha düşüktür. Bu sebeple gıdaların içerisine hızlıca nüfuz edebilmekte ve etken maddeyi diğer çözücülere kıyasla daha fazla taşıyabilmektedir. Propilen glikolün yoğunluğu etil alkolden fazla ve akışkanlığı az olduğundan etken maddeyi alması ve etkisi az olmaktadır. Örneğin vanilya aroması, vanilin bitkisinin çekirdeğinden ekstrakte edilmektedir. Yapılan bir araştırmada vanilin etil alkolün içerisinde değil de yine bir alkol çeşidi olan gliserolün içerisinde çözüldürülüp kullanılmıştır. Ancak etil alkolde çözüldürüldüğünde etki %100 iken gliserolde %50-60 arasında hissedilmiştir. Dolayısıyla etil alkolün dışındaki bir maddede çözüldürülen aromaların katıldığı ürünlerin lezzet, tat ve koku açısından daha düşük kalitede olduğu gerekçesiyle üreticiler tarafından diğer çözücüler tercih edilmemektedir.²⁰

Etil alkolde çözülmüş bir aroma maddesinde uzaklaştırılsa bile az miktarda etil alkol kalabilmektedir. İçerisinde etil alkolde çözülmüş bir aroma maddesi bulunan gıdadaki alkol miktarı, aromadaki etil alkol miktarına göre değişiklik göstermektedir. Ortalama olarak 100 kg ağırlığındaki bir gıdaya 100 ile 500 g aralığında aroma katılabilmektedir. Etil alkolde çözünen aromadaki etil alkol oranı ise %10 ile %80 arasında değişebilmektedir. Buna göre bir gıdanın içerisindeki aroma maddesinden gelen etil alkol miktarı ortalama olarak %0,01 ile %0,4 arasındadır. Dolayısıyla üretim aşamasında

¹⁸ Aroma maddeleri, gıdaların lezzetini artırmak ve işleme, paketlenme, depolama, tüketime hazırlama vb. aşamalar esnasında oluşabilecek tat kayıplarını önlemek amacıyla gıdalara katılan bitkisel ve hayvansal kökenli veya sentetik olarak da üretilebilen kuvvetli tat ve kokuya sahip organik bileşiklerdir. Aroma maddeleri, gıda sanayisinde en çok kullanılan katkı maddelerindendir.

¹⁹ Şimşek, *Alkol İçeren Yiyecek ve İçecekler*, 99.

²⁰ Şimşek, *Alkol İçeren Yiyecek ve İçecekler*, 99; Akbulut, "Alkolde Çözülen (Ekstrakte Edilen) Katkı Maddeleri ve Gıdalarda Kullanımı", 141-142.

etil alkolde çözülmüş bir aroma kullanılan gıdanın 1 kg'ında %0,1 g ile 4 g arasında etil alkol bulunabilmektedir.²¹

Isıl işlem gören gıdaların aromalarındaki etil alkol, sıcaklığın etkisiyle buharlaşarak üründen uzaklaşabilmektedir. Özellikle yüksek sıcaklıkta pişirilen unlu mamullerde pişirmenin etkisiyle etil alkol buharlaşmaktadır. Ancak milföy hamuru gibi ürünlerde etil alkolün tamamı buharlaşmayıp az miktarda da olsa ürünün içerisinde kalabilmektedir.

Aroma maddelerine etil alkolün haricinde farklı alkollü içkiler de katılabilmektedir. Örneğin rom aromasında olduğu gibi aroma maddesine rom tadını verebilmek için rom içkisi katılmaktadır. Rom aroması, beyaz şarap aroması ve yumurta likörü aroması gibi aroma çeşitlerinde kullanılan içki, çözücü olmasından ziyade aromanın kendisini oluşturmaktadır.²²

Kola, gazoz ve enerji içecekleri gibi gazlı içeceklerin aromalarında da çözücü olarak etil alkol kullanılmaktadır. Etil alkolün yerine farklı bir çözücü kullanıldığı takdirde aroma ve lezzet açısından bir kayıp olmaktadır.²³

Gıdalarda olduğu gibi ilaçlarda da aynı şekilde koruyucu ve çözücü olarak etil alkol kullanılmaktadır.²⁴

1.2.2.3. Yan Ürün Olarak Oluşan Alkol

Laktik asit fermantasyonu ile elde edilen ürünlerde, laktik asidin yanı sıra yabani mayaların etkisiyle yan ürün olarak etil alkol oluşabilmektedir. Yoğurt, kefir, boza, kırmız ve turşu gibi asit fermantasyonu ürünlerinde; organik asitlerin yanında az miktarda da olsa %0,3-1,0 arasında etil alkol üreyebilmektedir. Kontrol altına alınmadığı takdirde bu gıdalardaki alkol oranı %5 seviyesine kadar çıkabilmektedir.

Bazı gıdalarda yan ürün olarak oluşan etil alkol oranının %1'in altında tutulması istenilmektedir. Bu gıdalar içerisinde yer alan turşularda tuz eklenilerek ve asitlik artışı ile alkol miktarı %1'in altında tutulabilmektedir. Anaerobik şartlara sahip ortamlarda vakum kilitli sistemlerde kurulan turşularda etil alkol oranı daha yüksek olmaktadır. Anaerobik (havasız) ortamda yüksek oranda alkol oluşurken; aerobik (havalı)

²¹ Şimşek, *Alkol İçeren Yiyecek ve İçecekler*, 99-100; Akbulut, "Alkolde Çözülen (Ekstrakte Edilen) Katkı Maddeleri ve Gıdalarda Kullanımı", 142.

²² Şimşek, *Alkol İçeren Yiyecek ve İçecekler*, 100.

²³ Şimşek, *Alkol İçeren Yiyecek ve İçecekler*, 100; Akbulut, "Alkolde Çözülen (Ekstrakte Edilen) Katkı Maddeleri ve Gıdalarda Kullanımı", 142.

²⁴ Elgün, "Helâllik Açısından Alkollü İçkiler, İçecekler ve Gıda Maddelerinde Alkol", 24.

ortamlarda artan ortam asitliği ve sirkeleşme sebebiyle oluşan alkol miktarı sınırlı kalmaktadır.²⁵

Laktik asit fermantasyonu ürünlerinde alkol oluşumu acımtırak bir tadın ortaya çıkmasıyla hissedilmektedir. Süttten üretilen fermente bir gıda olan yoğurdun üretim aşamasında laktik asit fermantasyonu gerçekleşmesine rağmen yoğurt kültürüne bulaşan süt asidi bakterileri heterofermentatif olarak süttü fermantasyona uğratmakta ve neticede süt şekerinden süt asidiyle birlikte etil alkol ve karbondioksit ortaya çıkmaktadır. Yoğurtta oluşan etil alkol miktarı, tadında hissedilmeyecek kadar azdır.²⁶

Kefir, sütteki laktozun (süt şekerinin), süt asidi bakterileri ve kefir mayaları marifetiyle parçalanmasıyla oluşan bir süt ürünüdür. Kullanılan bu mikroorganizmalar yardımıyla laktik asit fermantasyonu neticesinde süt asidi ve alkol fermantasyonu neticesinde de bir miktar etil alkol ortaya çıkmaktadır. Boza üretiminde de kullanılan mayaların şekeri parçalaması suretiyle bir miktar etil alkol oluşur.²⁷

1.2.2.4. Olgunlaşma ve Bozulma Ürünü Olarak Alkol

Meyvelerin olgunlaşmaya başlamasıyla birlikte içerisinde bulunan şekerin parçalanmasıyla doğal olarak etil alkol oluşmaktadır. Meyveler aşırı derecede olgunlaştığında ve bozulmaya başladığında içerisinde oluşan etil alkol miktarı da olgunlaşma ve bozulmayla doğru orantılı olarak artmaktadır. Zarar görmüş ve parçalanmış meyveler ve meyve sularında fermantasyon yoluyla etil alkol oluşumu hızlanmaktadır. Aşırı derecede olgunlaşan meyvelerdeki etil alkol miktarı %4,5 oranına kadar ulaşabilmektedir. Taze halde bulunan meyvelerdeki etil alkol miktarı yok denilebilecek derecede azdır.²⁸

Örneğin muzun içerisinde bulunan şeker, zamanla olgunlaşmayla birlikte fermantasyona uğrayarak etil alkole dönüşmektedir. Olgunlaşmamış, sarı renkteki bir muzun 100 gramında ortalama olarak %0,1 g etil alkol bulunmaktadır. İki hafta kadar bekletilmiş 100 g ağırlığında olgunlaşmış bir muzda ortalama olarak 1 g etil alkol bulunmaktadır. Dolayısıyla muzun olgunlaşmasıyla ve bozulmasıyla içerisindeki etil alkol miktarı da artmaktadır.²⁹

²⁵ Elgün, “Helâl Hayat Kavramı İçinde Etil Alkolün Evrensel Yeri ve Önemi”, 79; Elgün, “Helâllik Açısından Alkollü İçkiler, İçecekler ve Gıda Maddelerinde Alkol”, 24; Yetim - Türker, *Helâl ve Sağlıklı Gıda*, 87.

²⁶ Şimşek, *Alkol İçeren Yiyecek ve İçecekler*, 115; Elgün, “Helâllik Açısından Alkollü İçkiler, İçecekler ve Gıda Maddelerinde Alkol”, 24.

²⁷ Şimşek, *Alkol İçeren Yiyecek ve İçecekler*, 110-112.

²⁸ Şimşek, *Alkol İçeren Yiyecek ve İçecekler*, 56; Elgün, “Helâl Hayat Kavramı İçinde Etil Alkolün Evrensel Yeri ve Önemi”, 79; Elgün, “Helâllik Açısından Alkollü İçkiler, İçecekler ve Gıda Maddelerinde Alkol”, 23; Yetim - Türker, *Helâl ve Sağlıklı Gıda*, 88.

²⁹ Şimşek, *Alkol İçeren Yiyecek ve İçecekler*, 58.

1.2.2.5. Kalıntı Alkol

Yaygın kullanım alanına sahip olan ekmekek, sirke, soslar ve içkilerle terbiye edilen gıdalar düşük miktarda kalıntı alkol taşımaktadır.³⁰ Gıdalarda bulunan kalıntı alkole ekmekek, sirke vb. ürünlerin yanı sıra baharat ve ilaç endüstrisinde kullanılan ekstraksiyon ürünleri örnek olarak verilebilir.

Ekmekek, maya fermantasyonu ile üretilen bir ürün olup içerisindeki etil alkol miktarı hamur aşamasındayken %4 oranına kadar yükselebilmektedir. Fırından çıkan taze ekmekek ise %0,2-0,8 aralığında etil alkol kalabilmektedir.

Alkol fermantasyonu sonucunda elde edilen şarap ve bira gibi içki çeşitlerinden üretilen sirkede, azeotropi sebebiyle asetik aside dönüşemeyen %0,5 ile %2 aralığında etil alkol kalabilmektedir. Alkol ekstraksiyonu ile üretilen ilaç ve katkı maddeleri de etil alkol taşımaktadır.³¹

2. Etil Alkolün Fikhî Açısından Değerlendirilmesi

İslâm hukukçuları tarafından etil alkolün üretim aşamalarında ürünlerde kullanılmasının hükmüyle ilgili farklı değerlendirmeler yapılmıştır. Etil alkol ve onun katıldığı ürünlerin fikhî hükmünü tespit etmeye çalışan âlimler, farklı ilke ve delillerden hareketle meseleye yaklaşmışlardır. Bundan dolayı da etil alkolün haram kılınmış olan içkilerle aynı hükme tâbi olup olmadığı, necis kabul edilip edilmediği, katıldığı ürün içerisinde istihâlâ ve istihlâka uğrayıp uğramadığı, hangi amaçla kullanıldığı, kullanılmasında bir zaruret veya ihtiyaç bulunup bulunmadığı, alkol kullanımının umûmü'l-belvâ hâline gelip gelmediği hakkında farklı kanaatlere ulaşmışlardır.

2.1. Hamr ve Etil Alkol İlişkisi

Etil alkol (etanol), genel olarak alkol denildiğinde kastedilen en önemli ve en meşhur alkol çeşididir.³² Etil alkolün çalışmamızın esas problemini teşkil eden en önemli özelliği yegâne sarhoşluk veren alkol çeşidi ve sarhoş edici içkilerin temel

³⁰ Elgün, "Helâl Hayat Kavramı İçinde Etil Alkolün Evrensel Yeri ve Önemi", 79; Yetim - Türker, *Helâl ve Sağlıklı Gıda*, 88.

³¹ Elgün, "Helâllik Açısından Alkollü İçkiler, İçecekler ve Gıda Maddelerinde Alkol", 23-24.

³² Âdil Mübârek Mutrât, "Hükmü istihdâmi'l-kuhûl fî'l-et'ime ve'l-edviye", *Mecelletü'l-Buhûsi'l-Kanûniyye ve'l-İktisâdiyye* 52 (2012), 474.

bileşeni olmasıdır. İçkilerin³³ tamamı sarhoş edici olma vasfını etil alkol ile kazanmaktadır.³⁴

Etil alkolün fikhî hükmüne ne naslarda ne de klasik fıkıh kaynaklarımızda doğrudan yer verilmemektedir. Çünkü saf etil alkolün elde edilmesi ve endüstriyel olarak gıda, ilaç ve kozmetik gibi birçok alanda kullanılması yeni bir gelişmedir. Bu sebeple etil alkolün fikhî hükmü, İslâm'ın haram kılmış olduğu içkilerden hareketle tespit edilmeye çalışılmıştır. İçkiler konusunda serdetmiş olduğumuz yaklaşımlar etil alkolün hükmünün belirlenmesinde de etkili olmuştur. Etil alkolün, haram ve necis olma açısından sarhoş edici içkilerle aynı hükme tabi olup olmadığıyla alakalı farklı değerlendirmeler yapılmıştır.

2.1.1. Hamr ile Etil Alkolü Aynı Hükme Tabi Kılanlar

Mâlikî, Şâfiî ve Hanbelî mezhebinden oluşan cumhur fukahâ, her sarhoşluk veren içeceğin “hamr” olarak değerlendirilmesi gerektiğinde ve “çok miktarda içilmesi sarhoşluk veren her içeceğin, az miktarda içilmesinin de haram olacağı hususunda ittifak etmişlerdir.³⁵ Cumhur fukahânın sahip olduğu bu görüşün gereğince etil alkol, sarhoş edici olması itibarıyla hamr ile aynı hükme tabidir. Dolayısıyla hamrın hükmünün açıklanması ile etil alkolün hükmü de açıklanmış olacaktır.³⁶

Bu grupta yer alan İslâm hukukçularına göre etil alkolün, çok miktarda tüketilmesi sarhoşluk verdiğinden az miktarda içilmesi de farklı amaçlarla kullanılması da aynı şekilde haram kabul edilmiştir. Çünkü alkol, hamrdır ve hamr da ittifakla haramdır.³⁷

2.1.2. Hamr ile Etil Alkolü Farklı Değerlendirenler

Hanefî mezhebinin içecekler hakkındaki görüşü bazı noktalardan farklılık arz etmektedir. Hanefîlerden Ebû Hanîfe (öl. 150/767) ve Ebû Yûsuf a (öl.182/798) göre üzüm

³³ İçki, çalışmamız içerisinde sarhoşluk vermesi için özel olarak ve belli usullerle üretilen içecek anlamında kullanılmaktadır.

³⁴ Şimşek, *Alkol İçeren Yiyecek ve İçecekler*, 12; Elgün, “İçeriğinde Doğal Olarak Alkol Oluşan Fermente Gıdalar”, 130; Elgün, “Helâlik Açısından Alkollü İçkiler, İçecekler ve Gıda Maddelerinde Alkol”, 19-20.

³⁵ Ebû Muhammed Muvaffakuddîn Abdullah b. Ahmed b. Muhammed İbn Kudâme, *el-Mugni* (Kahire: Mek-tebetü'l-Kâhire, 1388), 9/159-160; Ebü'l-Kâsım Muhammed b. Ahmed b. Muhammed el-Kelbî el-Gırnâfi İbn Cüzey, *el-Kavâninü'l-fikhiyye fi telhîsi mezhebi'l-Mâlikiyye ve't-tenbîh 'alâ mezhebi's-Şâfi'iyye ve'l-Hanefiyye ve'l-Hanbeliyye* (Beyrut: Dâru İbn Hazm, 1434), 302; Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed el-Hatîb Şirbînî, *Mugni'l-muhtâc ilâ ma'rifeti me'ânî elfâzi'l-Minhâc* (Beyrut: Dâru'l-Marife, 1418), 4/426; idâretü'l-İftâi'l-Ku-veytiyye, *Mevsûatu sinâati'l-helal* (Kuveyt: Mek-tebetü'l-Kuveyti'l-Vatanî, 1441), 293.

³⁶ Abülfettâh Muhammed İdris, *Mevâddü'n-necise fi'l-gizâ ve'd-devâ* (Riyad: Dâru's-Samiî, ts.), 74.

³⁷ Mutîrât, “Hükmü istihdâmi'l-kuhûl fi'l-et'ime ve'l-edviye”, 505.

ve hurmanın dışındaki maddelerden elde edilen içeceklerin, sarhoş edici seviyeye ulaşmadığı müddetçe sarhoş olma kastı olmaksızın tedavi ve vücut direncini artırmak gibi gerekçelerle içilmesi caizdir.³⁸

Günümüzde etil alkol üretilen kaynaklara baktığımız zaman üzüm ve hurma bunların arasında yer almamaktadır. Dolayısıyla gıda, ilaç vb. ürünlerin üretim aşamalarında kullanılan etil alkol, üzüm ve hurmadan üretilmemektedir. Üzüm ve hurmanın dışındaki maddelerden elde edilen etil alkolün, sarhoşluk verici seviyeye ulaşmadığı müddetçe gıda, ilaç vb. ürünlerin üretiminde kullanılması, Ebû Hanîfe ve Ebû Yûsuf'un içecekler hakkında sahip oldukları görüşün gereğince caiz olması gerekir. Ancak üzüm ve hurmadan üretilen etil alkol, hamr hükmünde olacağından zikredilen alanlarda kullanılması caiz değildir.³⁹

Görüldüğü üzere içeceklerin fikhî hükmünü belirlerken onları ham maddelerine göre bir değerlendirmeye tabir tutan fakihlerin görüşlerinin gereğince hareket ederek bu yaklaşımı benimseyen âlimler, etil alkolü ürettiği kaynak itibarıyla değerlendirmeye tabi tutmuştur. Üzüm ve hurmanın dışındaki maddelerden elde edilen etil alkolü sarhoş edici içkilerle aynı hükümle değerlendirmemişlerdir. Bu görüşü savunan âlimler, üzüm ve hurmadan elde edilen etil alkol ile diğer kaynaklardan üretilen etil alkolün mahiyet itibarıyla farklı olduğunu söylememektedirler. Ancak haramlık, helâllik ve necâset gibi fikhî hükümlerin taabbüdî yönünün ağır bastığını ifade etmektedirler.⁴⁰

2.2. Etil Alkol Necis Midir?

İçeriğinde gerek doğal olarak gerekse dışardan katılmak suretiyle etil alkol bulunan gıda, ilaç vb. ürünlerin hükmünün tespit edilmesinde belirleyici olan iki husustan birisi de etil alkolün necis olup olmadığıdır. Bundan dolayı içerisinde etil alkol bulunan ürünlerin hükmü konusunda değerlendirmelerde bulunmadan önce etil alkolün necis olup olmadığını ortaya koyulması gerekmektedir.

Etil alkolün necis olup olmadığı konusunda, bir önceki başlık altında işlemeye çalıştığımız sarhoş edici içkiler ile ilişkisi hakkındaki görüşler belirleyici olmaktadır. Etil alkolü, sarhoş edici içkilerle aynı hükme tabi tutanlar, necâset konusunda da aynı hükmü vermektedirler. Ancak üzüm ve hurmanın dışındaki maddelerden elde edilen

³⁸ Ebû'l-Fazl Mecdüddîn 'Abdullâh b. Mahmûd b. Mevdûd el-Mevsilî, *el-İhtiyâr li ta'alili'l-Muhtâr* (Beirut: Matba'atü'l-Halebî, 1937), 5/4/101.

³⁹ Muhammed b. Bahît el-Mutîî, *Fetâvâ* (Kahire: Mektebetü Vehbe, 1434), 1/1/223-225; Muhammed Takî Osmânî, *Buhûs fi kazâyâ fikhiyye muâsıra* (Dimeşk: Dâru'l-Kalem, 1424), 430.

⁴⁰ Kâşif Hamdi Okur, "Fermente Gıdalar ve Alkolde Çözülen Katkı Maddelerinin Fikhî Değerlendirilmesi", *Dini Hükmü Açısından Gıdalardaki ve İlaçlardaki Katkı Maddeleri* (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2020), 148.

etil alkolü sarhoş edici içkilerden farklı olarak değerlendirenler, necis olup olmadığı noktasında da aynı yaklaşımı devam ettirmektedirler.

2.2.1. Etil Alkolün Necis Olduğunu Kabul Edenler

Mâlikî, Şafî ve Hanbelî mezheplerine göre sarhoş edici içeceklerin tamamı hamr olarak kabul edilmiştir. Dolayısıyla üzüm ve hurmadan elde edilen içkilerin yanı sıra diğer maddelerden elde edilen sarhoş edici içecekler de haram ve necistir. Hanefîlerin dışındaki diğer mezhepler, içeceklerin üretildiği madde itibariyle haramlık ve necâset hükümleri açısından bir ayrıma gitmemişlerdir.⁴¹ Bu yaklaşımı gereğince hangi kaynaktan olursa olsun, sarhoş edici olan etil alkol necistir ve temas ettiği maddeleri de necis hale getirir.⁴² Ancak vakiya baktığımız zaman tespit edebildiğimiz kadarıyla içkiler konusunda cumhurun yaklaşımını benimseyen âlimlerin ve kuruluşların; umumu belvâ, istihâle, istihlâk veya ihtiyaç gibi sebeplere dayanarak etil alkolün ve dolayısıyla içerisine etil alkol katılan ürünlerin necis olmadığı görüşünde olduklarını görmekteyiz.⁴³

Ürdün Dâru'l-İftâi'l-Âm'ın ve Şebeketü'l-İslâmiyye'nin de benimsemiş olduğu görüşe göre etil alkol, sarhoş edici içkilerle aynı kategoride değerlendirilerek necis kabul edilmiştir. Etil alkolün içerisine katıldığı ürünleri de necis hale getireceği bildirilmiştir.⁴⁴

2.2.2. Etil Alkolün Necis Olmadığını Kabul Edenler

Gerek etil alkolü sarhoş edici içkilerle aynı hükme tabi tutanlardan gerekse üretildiği maddeler itibariyle etil alkolü sarhoş edici içkilerden ayrı değerlendirenlerden oluşan bir grup âlime göre etil alkol necis kabul edilmemiştir. Tespit edebildiğimiz kadarıyla etil alkolün necis olmadığını kabul edenler çoğunluğu oluşturmaktadır. Etil alkolü hamr ile aynı hükme tabi tutanlardan bazıları, hamrı manevi necis kabul etmektedirler. Bu kabule itimat ederek hamr necis olmayıp temiz olduğuna göre onun özünü oluşturan etil alkol de temizdir demektedirler. Ayrıca bu görüşe göre hamrın temiz olduğunu gösteren deliller, aynı hükme tabi olmaları itibariyle etil alkolün de temiz olduğuna delildir.⁴⁵

⁴¹ Şirbînî, *Muğni'l-muhtâc*, 1/128.

⁴² Orhan Çeker, "Helâl Gıda Anlayışımız", *Helâl ve Etik Araştırmalar Dergisi* 3/2 (24 Aralık 2021), 8.

⁴³ Vehbe Zuhaylî, *Ahkâmü'l-mevâddi'n-neciseti fi'l-gizâ ve'd-devâ* (Dimeşk: Dâru'l-Mektebî, 1418), 28-29.

⁴⁴ İdâretü'l-İftâ, *Mevsûatu sinâati'l-helâl*, 3/119-121.

⁴⁵ Mutîrât, "Hükümü istihdâmi'l-kuhûl fi'l-et'ime ve'l-edviye", 491; Hişâm es-Seyyid el-Cenânî Atıyye, "el-Kuhûl ve istihdâmâtuhu", *Dirâsetun Fikhiyyetün Muâsıratiün* 4/34 (2019), 1070.

Etil alkolün hamr ile aynı hükme tabi olmadığını savunanlara göre de etil alkol temizdir. Çünkü etil alkol; sarhoş edici ve hamrın özü olsa da üretildiği maddeler itibarıyla hamrdan farklıdır. Tek başına hamr ile aynı özellikleri taşımamaktadır.⁴⁶ Müfti'd-Diyari'l-Mısıriyye Muhammed Bahît el-Mutî (öl. 1935) konuyla alakalı olarak geniş değerlendirmelerde bulunmuş ve özetle şunları söylemiştir: Etil alkol, ne hamrdır ne de temiz olup olmadığına ihtilaf edilen hamr dışındaki diğer sarhoş edici içkilerden bir tanesidir. Bilakis kimyasal bir maddedir. Endüstriyel sahadaki ilerlemeyle birlikte şeker kamışı gibi karbonhidratlar, çeşitli baklagillerin içerisinde bulunan nişasta ve petrol üretiminde yan ürün olarak oluşan gazlar gibi maddelerden etil alkol üretilmektedir. Temiz olan maddelerden elde edilmiş olan etil alkol, temizdir ve içerisine katıldığı maddeyi necis hale getirmez. Ancak etil alkol, ister hamrdan isterse hamrın dışındaki diğer sarhoş edici içkilerden elde edilsin necis olup olmama konusunda kendisinden elde edildiği içkinin hükmünü alır.

Hanefî mezhebinde hem Ebû Hanîfe hem de İmâmeyn'e göre fermente içeceklerin tamamı necis değildir. Fermantasyon ile necis hale gelen içecekler şunlardır: Yaş üzüm suyu, kuru üzüm suyu, yaş hurma suyu ve kuru hurma suyudur. Bunlar necâsetleri gidecek oranda kaynatılmadıklarında necis olurlar. Ancak bu dört hammaddenin dışındaki bir şeyden elde edilen içkiler, sarhoş edici olmasından dolayı haram olsa bile temiz hükmündedir. Dolayısıyla bu içkilerden elde edilen etil alkol de temizdir.⁴⁷ Türkiye'de üretilen etil alkol, genellikle şeker pancarından elde edilmektedir. Ham maddesi üzüm olan alkol, sadece içki yapımında kullanılmakta olup diğer alanlarda kullanılmamaktadır.⁴⁸

Abdulfettah Ebû Gudde'nin (öl. 1997) anlatımına göre konuya etil alkolün necis olmadığı ve kullanımının caiz olduğu yönünde görüş beyan edenlerin başında Osmanlı'nın son dönem âlimlerinden olan Muhammed Zâhid el-Kevserî (öl.1952) yer almaktadır. Aynı şekilde Şeyh Ahmed ez-Zerkâ (öl.1938) da bu doğrultuda fetva vermiştir.⁴⁹ 22-24/05/1995 tarihinde Kuveyt'te düzenlenen "El-Munazzamatü'l-İslâmiyye Li'l-Ulûmi't-Tıbbiyye" teşkilatının sekizinci toplantısında alınan tavsiye kararları arasında etil alkolün koruyucu ve çözücü olarak kullanımına da yer verilmiştir. Bu bağlamda

⁴⁶ Atıyye, "el-Kuhûl ve istihdâmâtuhu", 1071.

⁴⁷ Bahît el-Mutî, *Fetâvâ*, 1/1/222-225; Elmalılı M. Hamdi Yazır, *İslam Hukuku ve Fıkıh İstilahları Kamusu* (İstanbul: Eser Neşriyat, 1996), 2/204.

⁴⁸ Çeker, "Helâl Gıda Anlayışımız", 8.

⁴⁹ Ebu'l-Hasen Nûruddîn Aliyyu'l-Kârî, *Fethu bâbi'l-inâye*, thk. Abdulfettah Ebû Gudde (Lübnan: Mektebetü Matbûâtü'l-İslâmiyye, 1426), 1/1/258.

hamrın manevi necis olduğu görüşünden hareketle, etil alkolün koruyucu ve çözücü madde olarak kullanılmasında bir beis olmadığı vurgulanmıştır.⁵⁰

Sonuç olarak etil alkolün necis olmadığı ve içerisine katıldığı maddeyi de necis hale getirmediği çok sayıda âlim ve fetva kuruluşu tarafından ifade edilmiştir. Etil alkolün necis olmadığı görüşüne iki şekilde ulaşılmaktadır. Bunlardan birincisi Hanefîlerin benimsemiş olduğu, ham maddeyi dikkate alan görüşe göre etil alkol hamr olmadığı için temizdir. İkincisi ise hamrın necâseti manevi olduğu için etil alkol madden temizdir. Etil alkolün temiz olduğu görüşü, delilinin kuvvetli olması ve necis denildiğinde muhtemel ortaya çıkabilecek problemleri önleyebileceği öngörülebilir.⁵¹

3. İçerisinde Etil Alkol Bulunan Gıdaların Fikhî Açından Değerlendirilmesi

Etil alkol içeren gıdaların fikhî hükmü, etil alkolün bulunma şekline, miktarına ve eğer dışarıdan katılıyor ise katılma amacına göre farklılık arz edecektir. Ayrıca etil alkol dışarıdan katılıyorsa istihâle veya istihlâka uğrayıp uğramadığı da hüküm açısından belirleyici olmaktadır. Bu durum konuyla alakalı tek bir değerlendirme yapılmasına engel teşkil etmektedir. Bu çalışmada da söz konusu ürünler fikhî açıdan değerlendirilirken tek bir zaviyeden değil farklı parametreleri dikkate alarak tahlil edilmeye çalışılmıştır.

3.1. İstihâle ve İstihlâk Nazariyesinin Etil Alkol İçeren Gıdaların Fikhî Hükmüne Etkisi

İçerisine etil alkol katılan gıda, ilaç vb. maddelerin hükmü tespit edilmeye çalışılırken bazı âlimlerin görüşlerini dayandırdıkları esas, istihâle ve istihlâk nazariyeleri olmuştur. Özellikle etil alkolün tıpkı hamr gibi necis olduğunu ve içerisine katıldığı ürünleri de necis hale getirdiğini kabul eden görüş sahipleri, meseleyi bu iki nazariyeden birisiyle çözüme kavuşturmaya çalışmışlardır.

3.1.1. İstihâlenin Etkisi

Lügatte “Bir maddenin önceki halinden başka bir hale dönüşmesi”⁵² olarak tarif edilen istihâle, terim olarak bu anlam ile büyük ölçüde uyum gösterecek şekilde “Dinen

⁵⁰ İdâretu'l-İftâ, *Mevsûatu sinâati'l-helâl*, 3/130.

⁵¹ İdâretu'l-İftâ, *Mevsûatu Sinâati'l-Helâl*, 3/110.

⁵² İbn Manzûr, “hvl”, 11/189; Muhammed b. Yakub el-Fîrûzâbâdî, *el-Kâmûsu'l-muhîd* (Beyrut: Müessesetü'r-Risâle en-Nâşirûn, 1426/2005), “hvl”, 989.

necis kabul edilen bir maddenin uğradığı değişimden sonra temiz hale dönüşmesi” olarak tanımlanmıştır.⁵³

İstihâle konusuna Hanefî mezhebinde diğer mezheplere nazaran daha geniş yer verilmiştir. Ebû Yûsuf, başlangıçta üzerinde ittifak edilen meseleler hariç necis olan maddelerin istihaleye uğrasalar bile kaynağı itibarıyla necis sayılacaklarını söylemektedir. Bunun yanı sıra Ebû Hanîfe ve Muhammed b. Hasan eş-Şeybânî bu maddelerin istihâle geçirdikten sonra temiz hale geleceğini kabul etmektedir. Mezhep içerisinde umûmü'l-belvâ, bir mazeret hali ve hafifletici sebep sayıldığından Ebû Hanîfe ve Muhammed b. Hasan eş-Şeybânî'nin görüşü tercih edilmiş ve fetvaya esas olmuştur.⁵⁴ Hanefîler'in haricinde Mâlikîler de istihâle ile necis maddelerin temiz hale geleceğini kabul etmektedir.⁵⁵ Ancak Şâfiîler ve Hanbelîler, hamrın sirkeye dönüşmesi ve kanın süte ve miske dönüşmesi meseleleri hariç istihâle ile necis bir maddenin temiz hale gelebileceğini kabul etmemektedirler.⁵⁶

İstihâle nazariyesi günümüzde, dinen necis kabul edilen bazı maddelerin gıda, ilaç ve kozmetik sanayisinde kullanıldığı takdirde temiz hale gelip gelmeyeceği ve buna bağlı olarak ortaya çıkan son ürünün kullanımının caizliği meselesinde belirleyici bir konuma sahiptir.⁵⁷ Meselâ muâsir âlimlerden olan Mustafa Ahmet ez-Zerkâ (öl.1999), dinen necis olan kandaki bazı maddelerin çeşitli kimyasal işlemlerle ayrıştırılması neticesinde elde edilen hormon ilaçlarının kullanılmasının caiz olduğu, bu ilaçların üretildiği hammaddelerin uğradığı kimyasal değişim ile artık akıtılmış kandan farklı olduğu görüşündedir.⁵⁸

İstihâle, kimyasal dönüşümü ifade etmektedir. Ancak fikhî anlamda geçerli bir istihâle için bazı şartların gerçekleşmiş olması gerekmektedir. Yani her istihâle bir kimyasal dönüşümken, her kimyasal dönüşüm fikhî anlamda istihâle olarak kabul edilmemektedir. Fikhî anlamda istihâleden bahsedebilmek için iki şart aranmaktadır:

⁵³ Ali Muhyiddîn el-Karadâgî - Ali Yûsuf el-Muhammedî, *Fıkhü'l-kazâyâ't-tıbbiyeti'l-mu'âsıra* (Beirut: Dâru'l-Beşâiri'l-İslamiyye, 1427), 203-204.

⁵⁴ Kemâlüddîn Muhammed b. Abdilvâhid b. Abdilhamîd es-Sivâsî el-İskenderî İbnü'l-Hümâm, *Fethu'l-Kadîr* (Lübnan: Dâru'l-Fıkr, 1389/1970), 1/201; Ahmed b. Muhammed b. İsmâil ed-Dükâtî et-Tahtâvî, *Hâşiye 'alâ Merâkı'l-felâh* (Beirut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1418/1997), 161.

⁵⁵ Ebû Muhammed Alî b. Ahmed İbn Hazm, *el-Muhallâ bil-âsâr* (Kahire: Dâru't-Türâs, ts.), 1/162; Muhammed b. 'Abdullah el-Hureşî, *Şerhu muhtasari Halil li'l-Hureşî* (Beirut: Dâru'l-Fıkr, ts.), 1/87; Karadâgî - Muhammedî, *Fıkhü'l-kazâyâ't-tıbbiyeti'l-mu'âsıra*, 216; Kâşif Hamdi Okur, "İstihâle", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2020), EK-1/672-674.

⁵⁶ İbn Kudâme, *el-Mugnî*, 1/53; Şirbînî, *Muğni'l-muhtâc*, 1/134.

⁵⁷ Okur, "İstihâle", EK-1/672-674.

⁵⁸ Mustafa Ahmet Zerkâ, *Fetâvâ* (Dimaşk: Dâru'l-Kalem, 1425), 233-234.

İstihâleye uğrayan madde, elementlerine ya da kimyasal köklerine ayrılmış olacak ve istihâle neticesinde ortaya çıkan ürün vasıf olarak ilk üründen farklı olacak.⁵⁹ Böylelikle istihâleye uğrayan maddede hem yapı hem de nitelik olarak bir değişiklik meydana gelmektedir.

Yağlar üzerinden örnek verilecek olursa, üç asitli necis bir yağ (trigliserit), kimyasal bir işlem ile tek asitli bir yağ (monogliserit) haline getirildiğinde burada kimyasal bir işlem gerçekleşmiş olsa da fikhî anlamda istihâle söz konusu değildir. Çünkü kimyasal dönüşüm neticesinde elde edilen ürünün yağ vasfı değişmemiştir. Ancak bu necis yağdan sabun elde edildiğinde hem kimyasal değişim gerçekleşerek maddenin yapısı değişmiş hem de ilk ürün olan yağ son üründe farklı vasıfta yeni bir maddeye dönüşmüştür. Dolayısıyla necis bir yağdan elde edilmiş olan sabun istihâleye uğramış olduğundan temiz hale gelmiştir.⁶⁰

Bazı âlimler, etil alkolün de içerisine katıldığı üründe istihâleye uğrayarak farklı bir yapı kazandığı takdirde tercih edilen görüşe göre temiz hale gelebileceğini söylemişlerdir.⁶¹ Ancak etil alkolün içerisine dâhil olduğu ürünlerde yukarıda bahsedildiği şekliyle bir istihâleye uğradığından söz edilmesi mümkün gözükmemektedir. Çünkü bu durumda etil alkol ne yapısal olarak ne de vasıf olarak bir değişime uğramamakta hatta üretim aşamalarında kullanıldıktan sonra bileşikden uzaklaştırılabilmektedir.⁶² Üzerinde icma edilmiş istihâle örneği olan şarabın sirkeye dönüşmesi hadisesinde de elde edilen son ürün içerisinde az miktarda %0.1 dolaylarında etil alkol bulunabilmektedir.

3.1.2. İstihlâkın Etkisi

Fıkıhta temiz ve necis maddelerin karıştığı/karıştırıldığı durumlarda çözüm için başvurulan yöntemlerden bir tanesi de istihlâktır. İstihlâk kavramı، ل-ك، kökünden türetilen Arapça bir kelime olup lügatte; tüketim, kaybolmak, tamamen yok olmak ve bir malı infâk edip harcamak manalarına gelmektedir.⁶³ Bir fıkıh terimi olarak istihlâk bir maddenin hacim olarak kendisinden çok olan başka bir maddeye karıştırılması suretiyle o madde içerisinde yok olması veya tamamen yok olmamakla birlikte ayırt edici üç özelliği olan tadını, kokusunu ve rengini kaybetmesi demektir.⁶⁴

⁵⁹ Çeker, “Helal Gıda Anlayışımız”, 7.

⁶⁰ Çeker, “Helâl Gıda Anlayışımız”, 7.

⁶¹ Bahî el-Mutî, *Fetâvâ*, 1/223-225.

⁶² Su bazlı propolis örneğinde olduğu gibi.

⁶³ Fîrûzâbâdî, “hlk”, 958.

⁶⁴ Murat Şimşek, “Helâl Gıda Araştırmalarında Günümüz Fıkıh Problemi Olarak İstihâle Ve İstihlâk”, *Helâl ve Etik Araştırmalar Dergisi* 1/1 (12 Kasım 2019), 10.

İstihâle ile istihlâkın birçok ortak yönü olmakla birlikte, iki temel noktada birbirinden ayrıldıkları görülür. İlk olarak istihlâk, iki maddenin birbirine karışmasıyla temiz ya da necis olmayı ifade ederken, istihâle bir maddenin kimyasal değişime uğramasıyla olabilmektedir. Diğer fark ise, istihâlenin gerçekleşmesi için yapı ve mahiyet değişimi şart koşulurken, istihlâkte çok olan temiz madde içerisinde az olan necis maddenin zahiren kaybolması söz konusudur.⁶⁵ Bu sebeple istihlâkın istihâleden farklı değerlendirilmesi, istihlâka farklı hükümlerin bağlanması ve farklı misaller üzerinden açıklanması daha doğru bir yaklaşım olacaktır.⁶⁶

İçerisine çözücü, koruyucu veya doğrudan katkı maddesi olarak az miktarda etil alkol katılan ürünlerin fikhî hükmü, bazı âlimler tarafından istihlâk nazariyesi temelinde izah edilmeye çalışılmıştır. Bu çerçevede ürünlerin içerisine dışarıdan katılan etil alkolün necis olduğu kabul edilse bile üretim esnasında etil alkolün çok miktardaki temiz bir madde içine katıldığı ve içerisine katıldığı bu madde üzerinde tat, koku ve renk bakımından bir etki yapmadığı için o maddeyi necis hale getirmeyeceği neticesine varmışlardır.⁶⁷

Etil alkolün, kolonya vb. kokuların içerisine katıldığında istihlâke uğrayacağı ve elde edilen ürünün temiz olduğu noktasında şüphe bulunmayacağı ifade edilmiştir.⁶⁸ Ancak kolonya içerisine katılan etil alkolün oranı genellikle %70-90 arasında değişmektedir.⁶⁹ Bu kadar yüksek orandaki bir sıvının katıldığı madde içerisinde istihlâke uğradığını söylemek mümkün gözükmemektedir.

3.2. İçeceklerde Etil Alkol Kullanımının Fikhî Açısından Değerlendirilmesi

Etil alkol, yegâne sarhoşluk veren alkol çeşidi olması sebebiyle sarhoş edici içkilerin temel bileşenidir. Bu sebeple sarhoş edici içkilerin tamamı etil alkol içermektedir.⁷⁰ Söz konusu içkilerin bir kısmı önceki bölümlerde de detaylı bir şekilde işlendiği üzere meyve, bitki ve tahılların fermantasyonu yoluyla üretilmektedir.⁷¹ Diğer içki

⁶⁵ Şimşek, "Helâl Gıda Araştırmalarında Günümüz Fıkıh Problemi Olarak İstihâle Ve İstihlâk", 10-11.

⁶⁶ Mehmet Selim Aslan, "İslam Hukukuna Göre İstihâle ve İstihlâkın Necis Katkı Maddesi İçeren Gıda, İlaç, Kozmetik ve Temizlik Malzemelerinin Hükmüne Etkisi", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi* 9/43 (2016), 2343.

⁶⁷ Kâşif Hamdi Okur, "İslam Hukuku Açısından Helâl ve Haram Olan Gıdalar ve Bazı Güncel Meseleler", *Usûl: İslam Araştırmaları* 11 (2009), 33.

⁶⁸ Bahî el-Mutî, *Fetâvâ*, 1/223-225.

⁶⁹ Rıfat Oral, "İstihlâk", *I. Ulusal Helal ve Sağlıklı Gıda Kongresi*, ed. Fatih Gültekin (Ankara: Helal ve Sağlıklı Gıda Platformu, 2011), 8.

⁷⁰ Şimşek, *Alkol İçeren Yiyecek ve İçecekler*, 12; Elgün, "İçeriğinde Doğal Olarak Alkol Oluşan Fermente Gıdalar", 130; Elgün, "Helâllik Açısından Alkollü İçkiler, İçecekler ve Gıda Maddelerinde Alkol", 19-20.

⁷¹ Şimşek, *Alkol İçeren Yiyecek ve İçecekler*, 32.

çeşidi, alkol ve su karışımına farklı çeşni maddeleri ilave edilerek hazırlanan alkol ilaveli içkilendir. ⁷² Bir diğer içki çeşidi ise alkol oranı düşük içkilerin damıtılması ve bu işlemle birlikte buharlaşan alkolün soğutulmasıyla elde edilen ve alkol oranı %50'yi bulan yüksek alkollü içkilendir. ⁷³

Şarap, rakı, bira, viski vb. içki çeşitlerinin tamamı sarhoş olmak kastıyla özel olarak üretilmektedir. İslâm, sarhoş eden keyif verici içeceklerin bu amaçla üretimi, tüketimi ve ticaretinin yapılmasını haram kılmıştır. ⁷⁴

3.3. İçeriğinde Doğal Olarak Etil Alkol Bulunan Ürünlerin Fikhî Açından Değerlendirilmesi

Bazı ürünlerin içerisinde gerek olgunlaşma ve bozulmaya bağlı olarak gerekse gerçekleşen kimyasal reaksiyonun bir yan ürünü olarak doğal bir şekilde etil alkol oluşmaktadır. Laktik asit fermantasyonu ile elde edilen ürünlerde, laktik asidin yanı sıra yabani mayaların etkisiyle yan ürün olarak etil alkol oluşabilmektedir. Yoğurt, kefir, boza, kıymız ve turşu gibi asit fermantasyonu ürünlerinde; organik asitlerin yanında az miktarda da olsa %0,3-1,0 arasında etil alkol üreyebilmektedir. ⁷⁵ Meyvelerin olgunlaşmaya başlamasıyla birlikte içerisinde bulunan şekerin parçalanmasıyla doğal olarak etil alkol oluşmaktadır. Meyveler aşırı derecede olgunlaştığında ve bozulmaya başladığında içerisinde oluşan etil alkol miktarı da olgunlaşma ve bozulmayla doğru orantılı olarak artmaktadır. ⁷⁶

İçerisinde sarhoş etmeyecek ölçüde doğal olarak alkol oluşan muz, portakal, ekmek, yoğurt, meyve suyu vb. ürünlerin, mubah olduğu noktasında âlimler arasında görüş birliği bulunduğundan söz etmek mümkündür. Bu tür ürünlerin fikhî hükmü değerlendirilirken sarhoş edici olup olmadığı belirleyici olmaktadır. Zira içerisinde kendiliğinden oluşan etil alkol, sarhoş edici dereceye ulaşmadığı müddetçe söz konusu

⁷² Şimşek, *Alkol İçeren Yiyecek ve İçecekler*, 38; Elgün, "Helâllik Açısından Alkollü İçkiler, İçecekler ve Gıda Maddelerinde Alkol", 21; Yetim - Türker, *Helâl ve Sağlıklı Gıda*, 87.

⁷³ Şimşek, *Alkol İçeren Yiyecek ve İçecekler*, 37; Elgün, "Helâllik Açısından Alkollü İçkiler, İçecekler ve Gıda Maddelerinde Alkol", 21-22; Yetim - Türker, *Helâl ve Sağlıklı Gıda*, 87.

⁷⁴ Ebü'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc Müslim, *el-Câmi'u's-sahîh*, nşr. Muhammed Fuâd Abdülbâkî (Beirut: Dâru lhyai't-Türâsi'l-'Arabî, 1374-75/1955-56), "Müsâkât", 67; Şemsüleimme Muhammed b. Ahmed es-Serahsî, *el-Mebsût* (Beirut: Dâru'l-Marife, 1414), 24/3; İbn Cüzey, *el-Şavâni'nü'l-fikhîyye*, 117.

⁷⁵ Elgün, "Helâl Hayat Kavramı İçinde Etil Alkolün Evrensel Yeri ve Önemi", 79; Elgün, "Helâllik Açısından Alkollü İçkiler, İçecekler ve Gıda Maddelerinde Alkol", 24; Yetim - Türker, *Helâl ve Sağlıklı Gıda*, 87.

⁷⁶ Şimşek, *Alkol İçeren Yiyecek ve İçecekler*, 56; Elgün, "Helâl Hayat Kavramı İçinde Etil Alkolün Evrensel Yeri ve Önemi", 79; Elgün, "Helâllik Açısından Alkollü İçkiler, İçecekler ve Gıda Maddelerinde Alkol", 23; Yetim - Türker, *Helâl ve Sağlıklı Gıda*, 88.

ürünleri haram kılmamaktadır.⁷⁷ Nitekim Hz. Peygamber de (s.a.s.) keskinleşmiş hale gelinceye dek nebîz içmiş ve etrafındakilerin içmesine de müsaade etmiştir. Konuyla alakalı Hz. Peygamber'den (s.a.s.) nakledilen uygulama da göstermektedir ki, üzüm şırası, meyve suyu ve komposto gibi içerisinde doğal olarak alkol oluşan ancak sarhoş edici hale gelmemiş içeceklerin içilmesinde dinen bir yasaklama bulunmamaktadır.⁷⁸

3.4. İçerisine Çözücü ve Koruyucu Olarak Etil Alkol Katılan Ürünlerin Fikhî Açısından Değerlendirilmesi

Bazı gıda maddelerine, içeceklere, ilaçlara ve kozmetik ürünlerine, aroma maddelerini çözücü olarak, doğrudan aroma sağlayıcı olarak veya koruyucu olarak etil alkol katılmaktadır.⁷⁹ Etil alkol, iyi bir çözücü olduğu, akışkanlığı hızlandırdığı ve koruyucu özelliği bulunduğu için tercih edilmektedir. Etil alkolün söz konusu kullanımlarındaki hedef sarhoşluk sağlaması değildir. Ayrıca çözücü ve koruyucu olarak kullanılan etil alkolün miktarı çok az olduğundan sarhoş edici seviyeye ulaşmamaktadır.⁸⁰

Üretim esnasında çözücü ve koruyucu olarak alkol kullanılmasının ürünlerin fikhî hükmünü nasıl etkileyeceği, meselenin mihverini teşkil etmektedir. Konuyla ilgili olarak ürünlerin içerisine dışarıdan katılan etil alkolün necis olup olmadığı ve ürünün sarhoş edici nitelik taşıyıp taşımadığı şeklinde iki temel unsur belirleyici rol oynamaktadır.⁸¹ İçerisine çözücü ve koruyucu olarak etil alkol katılan ürünlerin fikhî boyutu ele alınırken etil alkolü hamr olarak değerlendiren cumhûr fukahânın yaklaşımı ve Hanefîlerin benimsemiş olduğu yaklaşım üzerinden meseleyi incelemek mümkündür.

3.4.1. Hamr ile Etil Alkolü Aynı Hükme Tabi Kılanlar Açısından

Etil alkolü hamr ile aynı hükme tabi kılan ve necis olduğunu kabul edenlerin görüşüne göre, hangi amaçla olursa olsun etil alkolün dışarıdan ürünlere katılması ve içerisine etil alkol katılan bu ürünlerin tüketilmesi caiz değildir. Çünkü etil alkol hamrdır ve hamrın kullanımının haram olduğu noktasında da ittifak mevcuttur.⁸² İçerisine

⁷⁷ Ebû Zekerîyya Yahya b. Şeref en-Nevevî, *el-Mecmû' şerhu'l-muhezzeb* (Beyrut: Dâru'l-Fikr, ts.), 2/565; Hammâd, *el-Mevâddu'l-muharrame ve'n-necise fi'l-gizâ ve'd-devâ*, 60; Zeynu'l-Âbidîn b. eş-Şeyh b. Ezvîn el-İdrîs eş-Şinkîtî, *en-Nevâzil fi'l-eşribe* (Riyad: Dâru Kunûzi İşbîliyâ, 1432), 332-333; Saffet Köse, "Fikhî Açısından Helal Gıdanın Temel İlkeleri", *Helal ve Etik Araştırmalar Dergisi* 2/1 (2020), 7; Çeker, "Helal Gıda Anlayışımız", 9.

⁷⁸ Müslim, "Eşribe", 79.

⁷⁹ Hammâd, *el-Mevâddu'l-muharrame ve'n-necise fi'l-gizâ ve'd-devâ*, 60-61; Elgün, "Helâllik Açısından Alkollü İçkiler, İçecekler ve Gıda Maddelerinde Alkol", 24.

⁸⁰ Şimşek, *Alkol İçeren Yiyecek ve İçecekler*, 99.

⁸¹ Okur, "İslam Hukuku Açısından Helâl ve Haram Olan Gıdalar ve Bazı Güncel Meseleler", 32.

⁸² Mutîrât, "Hükmü istihdâmî'l-kuhûl fi'l-et'ime ve'l-edviye", 505.

dışardan etil alkol katıldıktan sonra hangi amaçla olursa olsun, katılan miktarın az ya da çok olması fark etmeksizin o ürünlerin tüketilmesi caiz değildir.⁸³

Konuya bu açıdan yaklaşanların bazıları, etil alkolün içerisine katıldığı ürünlerde istihâle ve istihlâka uğradığından dolayı bu ürünlerin kullanılmasının caiz olacağını belirtmişlerdir. Çünkü etil alkol artık katıldığı ürünün içerisinde istihâleye uğrayarak farklı bir maddeye dönüşmekte ve ondan herhangi bir eser kalmamaktadır.⁸⁴ Netice itibariyle söz konusu yaklaşıma göre etil alkol içerisine katıldığı ürünün yapısına etki etmiyor ve onu sarhoş edici hale getirmiyorsa o ürün tâhirdir (temizdir), tüketilmesi ve kullanılması da caizdir. Çünkü hüküm son aşamada ortaya çıkan ürüne göredir.⁸⁵

Etil alkolü hamr ile aynı hükme tabi tutmakla birlikte hamrın necâsetinin manevi olduğunu kabul edenlerin görüşüne göre, etil alkol tâhirdir. Çözücü ve koruyucu olarak kullanılan ve üretim tamamlandıktan sonra büyük bir kısmı buharlaşarak uzaklaşan etil alkolün ürünlerde kullanılması, insan sağlığı açısından zararlı olmadığı müddetçe caizdir. Çünkü etil alkol, çözücü ve koruyucu olarak kullanıldığında miktarı çok az olduğu için genellikle istihlâka uğramaktadır. Etil alkolün bu tür kullanımında müskirâtın haram kılınmasına neden olan; sarhoş edici olması, düşmanlığa sevk etmesi ve Allah Teâlâ'yı anmaktan alıkoyması gibi durumlardan hiçbirisi bulunmamaktadır.⁸⁶ Ancak etil alkol, katıldığı ürünlerin içerisinde çoğunluğu teşkil ediyorsa, istihâleye ya da istihlâka uğramamış veya buharlaşmak suretiyle son üründen uzaklaşmamış ise asli hükmü olan haramlık üzerine bırakılır ve zaruret bulunmadığı müddetçe bu ürünlerin tüketilmesi haram olur.⁸⁷

3.4.2. Hamr ile Etil Alkolü Farklı Değerlendirenler Açısından

Ebû Hanîfe ve Ebû Yûsuf'un içecekler konusunda elde edildiği kaynağı dikkate alarak yapmış oldukları ayırım esas alındığında, üzüm ve hurmanın dışındaki maddelerden sarhoş olmak kastı olmaksızın üretilen etil alkolün, çözücü ve koruyucu olarak gıda, ilaç ve diğer alanlardaki ürünlerin üretim aşamasında kullanılması caizdir.⁸⁸

Endüstriyel olarak kullanılacak olan etil alkol, üzüm ve hurmanın dışındaki diğer maddelerden üretildiği için necis değildir. Dolayısıyla içerisine katıldığı ürünü de necis

⁸³ Çeker, "Helâl Gıda Anlayışımız", 9.

⁸⁴ Hammâd, *el-Mevâddu'l-muharrame ve'n-necise fi'l-gizâ ve'd-devâ*, 60-61; Mutfirât, "Hükmü istihdâmi'l-kuhûl fi'l-et'ime ve'l-edviye", 508.

⁸⁵ Bedriye Meş'al el-Hârisî, *en-Nevâzil fi'l-et'ime* (Riyad: Dâru Kunûzi İşbiyâ, 1432), 2/911-912; Mutfirât, "Hükmü istihdâmi'l-kuhûl fi'l-et'ime ve'l-edviye", 511.

⁸⁶ Atıyye, "el-Kuhûl ve istihdâmâtuhu", 1096-1098.

⁸⁷ Atıyye, "el-Kuhûl ve istihdâmâtuhu", 1101.

⁸⁸ Bahî el-Mutîf, *Fetâvâ*, 1/223-225; Muhammed Takî Osmânî, *Buhûs*, 340.

hale getirmemektedir. Sarhoş edici olmadıkları müddetçe içerisine çözücü ve koruyucu olarak etil alkol katılan ürünlerin tüketilmeleri de caizdir. Ancak üzüm ve hurmadan üretilen şaraptan elde edilen etil alkolün katıldığı ürünlerin kullanılması ve tüketilmesi caiz olmaz.⁸⁹

Etıl alkolün günümüzde gıda, ilaç ve kozmetik gibi birçok alanda endüstriyel aşamada yaygın bir şekilde kullanılıyor olması, söz konusu ürünlerin helâllığı sorusunu çokça gündeme taşımaktadır. Bu bakımdan Ebû Hanîfe ve Ebû Yûsuf'un ortaya koymuş olduğu görüşü benimseyerek bu amaçla etil alkol kullanımının ve etil alkol katılan ürünlerin caiz olduğu ichtihadının tercih edilmesinin insanlar için büyük bir kolaylık ve rahmet olduğu Muhammed Zâhid el-Kevserî ve Muhammed Takî Osmânî tarafından ifade edilmiştir.⁹⁰

3.5. Saf Etıl Alkol Kullanımının Fıkhî Açıdan Değerlendirilmesi

Saf etil alkol, tıp ve sağlık alanı başta olmak üzere birçok alanda çeşitli amaçları gerçekleştirmek için herhangi bir kimyasal değişime uğramaksızın kullanılmaktadır. Tıp ve sağlık alanında dezenfektan olarak, metil alkol zehirlenmelerinde ve karaciğer kanserinin tedavisinde ilaç olarak etil alkolün saf halinden yararlanılmaktadır.⁹¹ Saf etil alkolün içilmesi haram olmakla birlikte alternatifinin bulunmaması halinde ilaç olarak kullanılması caizdir. Ayrıca etil alkol, necis olmadığından dezenfektan olarak kullanılmasında da bir sakınca yoktur.⁹²

Sonuç

Etıl alkol içeren gıdaların fıkhî hükmü, helâl gıda alanındaki temel meselelerden birisini oluşturmaktadır. İçerisinde sarhoş etmeyecek oranda doğal olarak alkol oluşan ürünlerin, içki olarak üretilmediği müddetçe mubah olduğu noktasında âlimler arasında genel bir kabul söz konusudur.

İçerisine koruyucu ve çözücü olarak dışarıdan etil alkol katılan ürünlerin fıkhî hükmü noktasında ise iki farklı yaklaşım ortaya çıkmıştır. İlk görüşe göre etil alkol, sarhoş edici olduğu için İslâm'ın haram kılmış olduğu hamr ile aynı hükme tabi olup içilmesinin yanı sıra kullanılması da haramdır. İslâm hukukçularının çoğunluğu tarafından içecekler konusunda ortaya koyulan görüşü benimseyen bu yaklaşıma göre etil alkol,

⁸⁹ Aliyyu'l-Kârî, *Fethu bâbi'l-inâye*, 1/258; Bahît el-Mutîfî, *Fetâvâ*, 1/223-225; Muhammed Takî Osmânî, *Buhûs*, 340.

⁹⁰ Aliyyu'l-Kârî, *Fethu bâbi'l-inâye*, 1/258; Muhammed Takî Osmânî, *Buhûs*, 340.

⁹¹ Atıyye, "el-Kuhûl ve istihdâmâtuhu", 1077-1078.

⁹² Aliyyu'l-Kârî, *Fethu bâbi'l-inâye*, 1/258; Yazır, *İslam Hukuku ve Fıkhî İstilahları Kamusu*, 2/204; Atıyye, "el-Kuhûl ve istihdâmâtuhu", 1116.

haram ve necis olduğundan herhangi bir sebeple üretimde kullanılması ve bu şekilde üretilen ürünlerden istifade edilmesi caiz değildir. Bazı muâsır âlimler ve fetva kurulları bu yaklaşımı benimsemelerine rağmen, hamrın manevi necis olduğunu kabul ederek etil alkolün temiz olduğunu söylemişlerdir. Ayrıca etil alkolün, katıldığı ürün içerisinde istihâl ve istihlâka uğradığı, meselenin umûmu'l-belvâ haline geldiği, bu tür ürünlerin kullanılmasının artık bir ihtiyaç hatta zaruret halini aldığı gibi gerekçelerle sarhoş etmediği müddetçe içerisinde etil alkol katılan gıda ve ilaç gibi ürünlerin tüketilmesinin caiz olduğunu ifade etmişlerdir.

Hanefî mezhebinin imamı Ebû Hanîfe ve önde gelen öğrencilerinden Ebû Yûsuf'un içecekler konusunda yapmış oldukları hamr ve nebîz ayırımını esas alan diğer görüşe göre, üzüm ve hurmanın dışındaki ham maddelerden elde edilen etil alkol necis değildir. Bununla birlikte etil alkolün sarhoş edici özelliği sebebiyle içki olarak tüketilmesi, az ya da çok olması fark etmeksizin haramdır. Ancak necis olmayan etil alkolün gıda, ilaç ve kozmetik ürünlerinin üretiminde çözücü ve koruyucu olarak kullanılması ve sarhoş etmediği müddetçe bu ürünlerin tüketilmesi caizdir.

Zikrettiğimiz her iki yaklaşım da usulüne uygun olarak yapılmış, saygı duyulması gereken birer ictihâddir. Eskiden beri var olan bu iki ictihâdın gereğinden hareketle ortaya çıkan yeni bir meseleye çözüm aranmaya çalışılmıştır. Üzerinde icmâ edilmiş bir hüküm bulunmadığı için iki ictihâdın da tercih edilmesi ve ona göre amel edilmesi mümkündür. Ancak kanaatimize göre Ebû Hanife'nin yaklaşımını esas alan ikinci görüşün benimsenmesi, boşluk bırakmadan sistematik bir şekilde meseleyi çözüme kavuşturmaktadır. Etil alkol içeren ürünler günümüzde kaçınılması çok zor hale gelen bir yaygınlığa sahip olduğundan bu görüşün tercih edilmesi, Müslümanlar için büyük bir kolaylık sağlayacaktır. Aksi halde diğer yaklaşım, temel gıda maddeleri olan ekmekten tatlıya varıncaya kadar birçok ürünün ticaretinin yapılması ve tüketilmesinin caiz olmadığı neticesini ortaya çıkarmaktadır. Bu durum da ictihâdî bir meselede insanların dinin emir ve yasaklarına aykırı davranmakla itham edilmesi sonucunu doğuracaktır. Ayrıca içerisinde etil alkol bulunmayan ürünlerin insanların dini tercihleri kullanılarak fahiş fiyatlara satılması bu konunun bir çıkar meselesi haline getirildiği düşüncesini de zihinlere getirmektedir.

İhtilafî meselelerde en ihtiyatlı görüşle amel etmenin takdire şâyân bir tutum olduğunu da özellikle belirtmek gerekir. Klasik fıkıh kaynaklarımızda “teverrü'an ol kavli ihtiyar eyler.” diye ifade bulmuş, verâ sahibi kişinin şüpheli şeylerden dahi kaçınmasından kaynaklanan bu tavır saygıya layıktır. Bu meselede de ihtilâftan sakınarak içerisinde etil alkol bulunmayan ürünlerin tercih edilmesi, bu tavrın bir gereği olarak görülmelidir.

Etik Beyan/Ethical Statement: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur./It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited.

Çıkar Çatışması/Competing Interests: Yazar, çıkar çatışması olmadığını beyan eder./The author declare that have no competing interests.

Finansman/Funding: Yazar, bu araştırmayı desteklemek için herhangi bir dış fon almadığını kabul eder./The author acknowledge that they received no external funding in support of this research.

Kaynakça

- Akbulut, Mehmet. “Alkolde Çözülen (Ekstrakte Edilen) Katkı Maddeleri ve Gıdalarda Kullanımı”. *Dini Hükmü Açısından Gıdalardaki ve İlaçlardaki Katkı Maddeleri*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2020.
- Aliyyu'l-Kârî, Ebu'l-Hasen Nûruddîn. *Fethu bâbi'l-inâye*. thk. Abdulfettah Ebû Gudde. Lübnan: Mektebetü Matbûâti'l-İslâmiyye, 2. Basım, 1426.
- Aslan, Mehmet Selim. “İslam Hukukuna Göre İstihâle ve İstihlâkın Necis Katkı Maddesi İçeren Gıda, İlaç, Kozmetik ve Temizlik Malzemelerinin Hükmüne Etkisi”. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi* 9/43 (2016), 2326-2345.
- Atıyye, Hişâm es-Seyyid el-Cenânî. “el-Kuhûl ve istihdâmâtuhu”. *Dirâsetun Fikhiyyetün Muâsiratün* 4/34 (2019), 1054-1133.
- Bahît el-Mutî, Muhammed b. *Fetâvâ*. 2 Cilt. Kahire: Mektebetü Vehbe, 1. Basım, 1434.
- Çağbayır, Yaşar. *Ötüken Türkçe Sözlük*. İstanbul: Ötüken Neşriyat, 2007.
- Çeker, Orhan. “Helal Gıda Anlayışımız”. *Helal ve Etik Araştırmalar Dergisi* 3/2 (24 Aralık 2021), 1-10. <https://doi.org/10.51973/head.1005218>
- Devellioglu, Ferit. *Osmanlıca - Türkçe Ansiklopedik Lügat*. Ankara: Aydın Kitabevi, 18. Basım, 1993.
- Doğan, Mehmet. *Büyük Türkçe Sözlük*. İstanbul: Bahar Yayınları, 2012.
- Elgün, Adem. “Helal Hayat Kavramı İçinde Etil Alkolün Evrensel Yeri ve Önemi”. *Academic Platform Journal of Halal Lifestyle* 1/2 (31 Aralık 2019), 77-83.
- Elgün, Adem. “Helallik Açısından Alkollü İçkiler, İçecekler ve Gıda Maddelerinde Alkol”. *Helal ve Etik Araştırmalar Dergisi* 1/1 (12 Kasım 2019), 18-29.
- Elgün, Adem. “İçeriğinde Doğal Olarak Alkol Oluşan Fermente Gıdalar”. *Dini Hükmü Açısından Gıdalardaki ve İlaçlardaki Katkı Maddeleri*. ed. Muhlis Akar vd. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2020.
- Fîrûzâbâdî, Muhammed b. Yakub. *el-Kâmûsu'l-muhît*. 1 Cilt. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle en-Nâşirûn, 1426-2005.

- Göbelez, Mehmet. *Gıdalarımız ve Sağlığımız*. Ankara: Şekerbank Kültür Yayınları, 8. Basım, 1986.
- Hammâd, Neziha. *el-Mevâddu'l-muharrame ve'n-necise fi'l-gizâ ve'd-devâ*. Dimeşk: Dâru'l-Kalem, 2. Basım, 1432.
- Hârisî, Bedriye Meş'al . *en-Nevâzil fi'l-et'ime*. 2 Cilt. Riyad: Dâru Kunûzi İşbîliyyâ, 1. Basım, 1432.
- Hureşî, Muhammed b. 'Abdullah. *Şerhu muhtasari Halîl li'l-Hureşî*. Beyrut: Dâru'l-Fikr, ts.
- İbn Cüzey, Ebü'l-Kâsım Muhammed b. Ahmed b. Muhammed el-Kelbî el-Gırnâtî. *el-Kavânînu'l-fikhiyye fi telhîsi mezhebi'l-Mâlikiyye ve't-tenbîh 'alâ mezhebi-ş-Şâfi'iyye ve'l-Hanefiyye ve'l-Hanbeliyye*. Beyrut: Dâru İbn Hazm, 1434.
- İbn Hazm, Ebû Muhammed Alî b. Ahmed. *el-Muhallâ bil-âsâr*. Kahire: Dâru't-Türâs, ts.
- İbn Kudâme, Ebû Muhammed Muvaffakuddîn Abdullah b. Ahmed b. Muhammed. *el-Mugnî*. Kahire: Mektebetü'l-Kâhire, 1388.
- İbn Manzûr, Ebü'l-Fazl Cemâlüddîn Muhammed b. Mükerrrem b. Alî b. Ahmed el-Ensârî er-Rüveyfî. *Lisânü'l-'Arab*. 15 Cilt. Beyrut: Dâru's-Sâdır, 3. Basım, 1993 1414.
- İbnü'l-Hümâm, Kemâlüddîn Muhammed b. Abdilvâhid b. Abdilhamîd es-Sivâsî el-İskenderî. *Fethu'l-Kadîr*. Lübnan: Dâru'l-Fikr, 1. Basım, 1389/1970.
- İdâretü'l-İftâi'l-Kuveytiyye. *Mevsûatu snâati'l-helal*. 3 Cilt. Kuveyt: Mektebetü'l-Kuveyti'l-Vatanî, 1441.
- İdris, Abülfettâh Muhammed. *Mevâddü'n-necise fi'l-gizâ ve'd-devâ*. Riyad: Dâru's-Samiî, 1. Basım, ts.
- Karadâgî, Ali Muhyiddîn - Muhammedî, Ali Yûsuf. *Fikhu'l-kazâyâ't-tıbbiyeti'l-muâsıra*. Beyrut: Dâru'l-Beşâiri'l-İslamiyye, 2. Basım, 1427.
- Köse, Saffet. "Fikhi Açından Helal Gıdanın Temel İlkeleri". *Helal ve Etik Araştırmalar Dergisi* 2/1 (2020), 1-18.
- Mevsilî, Ebü'l-Fazl Mecdüddîn 'Abdullâh b. Mahmûd b. Mevdûd. *el-İhtiyâr li ta'alili'l-Muh-târ*. Beyrut: Matba'atü'l-Ḥalebî, 1937.
- Osmânî, Muhammed Takî. *Buhûs fi kazâyâ fikhiyye muâsıra*. Dimeşk: Dâru'l-Kalem, 2. Basım, 1424.
- Mutîrât, Âdil Mübârek. "Hükmü istihdâmi'l-kuhûl fi'l-et'ime ve'l-edviye". *Mecelletü'l-Buhûsi'l-Kanûniyye ve'l-İktisâdiyye* 52 (2012), 469-536.
- Müslim, Ebü'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc. *el-Câmi'u's-sahîh*. nşr. Muhammed Fuâd Abdülbâkî. Beyrut: Dâru İhyai't-Türâsi'l-'Arabî, 1374-75/1955-56.
- Nevevî, Ebû Zekeriyya Yahya b. Şeref. *el-Mecmû' şerhu'l-muhezzeb*. Beyrut: Dâru'l-Fikr, ts.
- Okur, Kâşif Hamdi. "Fermente Gıdalar ve Alkolde Çözülen Katkı Maddelerinin Fikhî Değerlendirilmesi". *Dini Hükmü Açısından Gıdalardaki ve İlaçlardaki Katkı Maddeleri*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2020.

- Okur, Kâşif Hamdi. “İslam Hukuku Açısından Helal ve Haram Olan Gıdalar ve Bazı Güncel Meseleler”. *Usûl: İslam Araştırmaları* 11 (2009), 7-40.
- Okur, Kâşif Hamdi. “İstihâlê”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. EK-1/672-674. Ankara: TDV Yayınları, 2020.
- Oral, Rifat. “İstihlâk”. *I. Ulusal Helal ve Sağlıklı Gıda Kongresi*. ed. Fatih Gültekin. Ankara: Helal ve Sağlıklı Gıda Platformu, 2011.
- Serahsî, Şemsüleimme Muhammed b. Ahmed. *el-Mebsût*. 30 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Marife, 1414.
- Şimşek, Harun. *Alkol İçeren Yiyecek ve İçecekler*. Almanya: Lemi Yayınları, 2012.
- Şimşek, Murat. “Helal Gıda Araştırmalarında Günümüz Fıkıh Problemi Olarak İstihâlê ve İstihlâk”. *Helal ve Etik Araştırmalar Dergisi* 1/1 (12 Kasım 2019), 1-17.
- Şinkîti, Zeynu'l-Âbidîn b. eş-Şeyh b. Ezvîn el-İdrîs. *en-Nevâzil fi'l-eşribe*. Riyad: Dâru Kunûzi İşbîliyâ, 1. Basım, 1432.
- Şirbînî, Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed el-Hatîb. *Mugni'l-muhtâc ilâ ma'rifeti me'ânî elfâzi'l-Minhâc*. 4 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Marife, 1. Basım, 1418.
- Tahtâvî, Ahmed b. Muhammed b. İsmâîl ed-Dûkâtî. *Hâşiye 'alâ Merâkı'l-felâh*. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1. Basım, 1418/1997.
- Yavaş, İsmail - Rapp, Adolf. “Çeşitli Sake Örneklerinde Aroma Maddeleri Üzerine Araştırmalar”. *Gıda* 20/5 (01 Ekim 1995), 295-298.
- Yazır, Elmalılı M. Hamdi. *İslam Hukuku ve Fıkıh İstilahları Kamusu*. İstanbul: Eser Neşriyat, 1996.
- Yetim, Hasan - Türker, Selman. *Helal ve Sağlıklı Gıda*. İstanbul: İZU Yayınları, 2020.
- Zerkâ, Mustafa Ahmet. *Fetâvâ*. Dımaşk: Dâru'l-Kalem, 3. Basım, 1425.
- Zuhaylî, Vehbe. *Ahkâmu'l-mevâddi'n-neciseti fi'l-gizâ ve'd-devâ*. Dımeşk: Dâru'l-Mektebî, 1. Basım, 1418.